

Twée dansende, Belgische damesbonbons

Beeldend leren schrijven

Door René Berends

Het geheugen van jonge, onervaren schrijvers wordt vaak zwaar belast. Schrijven is dan ook een van de moeilijkste vaardigheden die op school geleerd wordt. Beginnende schrijvers hebben weinig schrijfervaring en kunnen nog geen gebruik maken van aangeleerde routines. Ze moeten nog aan bijna alles tegelijk denken: een verhaal of een onderwerp kiezen, een tekstsoort bepalen, zich bewust zijn van de bij de gekozen tekstsoort behorende conventies en zorgen voor een goede opbouw van het verhaal. Gedachten moeten onder woorden worden gebracht, zinnen geformuleerd en er mogen geen spelfouten gemaakt worden. Verder moeten leerlingen over hun zithouding en penvoering nadenken en over hoe ze leesbaar en tussen de regels kunnen schrijven.

Al deze factoren maken het begrijpelijk waarom er in de schrijfdidactiek weinig aandacht besteed wordt aan het je richten op de lezer. Toch is aandacht voor juist dit onderdeel van de schrijfdidactiek gewenst. Een mogelijkheid daartoe is beeldend schrijven.

Jonge, onervaren schrijvers zullen er plezier aan ontlenen als ze ontdekken dat lezers interesse tonen voor hun schrijfproducten, omdat er beeldend geschreven is. In dit artikel wordt hiervoor een aantal tips gegeven.

De blauwe vinvis

De blauwe vinvis wordt maximaal 35 meter lang en kan tot 170 duizend kilo wegen. Het dier eet wel 4000 kilo voedsel per dag, heeft een longinhoud tot 5000 liter en een hart dat 350 kilo weegt. Dat pompt in rust maar vijf keer per minuut, wel 2000 liter bloed rond. Toch behaalt het zeezoogdier snelheden tot 50 kilometer per uur.

Mijn ontmoeting met een blauwe vinvis

Tijdens mijn laatste reis over de Grote Oceaan heb ik een blauwe vinvis gezien. Ik geloofde mijn ogen niet. Je moet je het dier eens voorstellen: het grootste dier dat ooit geleefd heeft! Het is zelfs groter dan het grootste skelet dat ooit van een dinosauriër gevonden is. Zijn tong is zo groot als een olifant, zijn hart zo groot als een klein autootje en het beest heeft wel twaalf volle koelkasten bloed in zijn lijf. De slagader van het zeezoogdier is zo breed dat een mens er wel doorheen kan zwemmen. Het eet enorme hoeveelheden voedsel, per dag wel twee keer zoveel als een volwassen man in een jaar eet.

Toch haalt het beest in het water een snelheid die net zo groot is als een wielrenner die een steile berg afrijdt.

Een vergelijking van de twee bovenstaande teksten maakt duidelijk wat beeldend schrijven met een tekst doet. De tweede tekst trekt je, als lezer, het onderwerp in. Je ziet het voor je en raakt, net als de schrijver, gefascineerd door het majestueuze dier.

Beeldend schrijven gaat over het meer betrekken van de lezer

bij de tekst. Dat maakt het lezen van een tekst prettiger, waardoor de lezer wil doorlezen. Beeldend schrijven gaat over het vertellen van een goed verhaal, dat beelden en emoties oproept, dat wordt gevoeld, gehoord en gezien. De beeldende schrijver houdt de lezer voor ogen en helpt hem bij het lezen zijn eigen fantasie en voorstellingsvermogen te gebruiken.

Uiteraard lenen niet alle tekstsoorten zich voor beeldend schrijven, maar voor de meeste teksten die op basisscholen geschreven worden en die voor kinderen bedoeld zijn, zal het tot betere teksten leiden als er aan dit stijlkenmerk aandacht geschonken wordt.

Met de volgende tips zijn basisschoolleerlingen te helpen bij het aanleren van een meer beeldende stijl van schrijven.

De leerkracht doet het eerst zelf

De eerste stap om leerlingen beeldend te leren schrijven is om het, als leerkracht, eerst zelf te proberen. Vanuit eigen schrijvervaringen is het makkelijker om leerlingen te begeleiden.

De zon was nog maar net op, toen wij op onze eerste vakantiedag in Zeeland al op het strand van Cadzand liepen. We waren er niet voor niets zo vroeg. Mijn vader vertelde dat het beste moment om naar fossiele haaiantanden te zoeken, vroeg in de ochtend is. Als 's nachts de wind uit zee komt en er 's morgens nog geen mensen op het strand zijn, heb je de grootste kans om mooie exemplaren te vinden...

Persoonlijk schrijven

Lezers zijn meer geïnteresseerd in mensen dan in zaken en meer geïnteresseerd in iets concreets dan in iets abstracts. Het helpt daarom de lezer om zich het verhaal voor te stellen, als de schrijver probeert om persoonlijk te schrijven. Laat leerlingen daarom

vooral over eigen ervaringen schrijven: de storm die meegemaakt werd tijdens het kampeerweekend, de nachtwandeling door het bos, de geboorte van een kalfje op de boerderij. Ook meer zakelijke onderwerpen kunnen overigens vanuit eigen belevenissen of ervaringen benaderd worden.

Voorbeelden geven

Ook het geven van voorbeelden helpt om beeldend te schrijven. Voorbeelden maken het verhaal concreter en helpen de lezer bij het zich 'verbeelden' van het onderwerp. Vaak worden voorbeelden ook extra goed gelezen.

Honden zijn trouwe dieren. Ik weet nog goed hoe ontroerd ik raakte, toen ik de film Hachi voor het eerst zag. Deze hond bleef tot aan zijn dood geduldig wachten op zijn baas, die echter bij een auto-ongeluk was omgekomen.

Woordkeuze

Hoe specifieker en gedetailleerder de woordkeuze hoe beter de lezer zich een beeld kan vormen over het onderwerp waarover de schrijver schrijft. 'Auto' is bijvoorbeeld nog een vrij algemeen begrip. Het wordt al wat nauwkeuriger als er over een personenauto gesproken wordt. Nog beeldender wordt het als er over een eend of een kever geschreven wordt of over een brullende zescilinder 'four wheel drive'. Hoe nauwkeuriger de schrijver is in zijn woordkeuze, hoe makkelijker een lezer zich er een beeld bij vormt.

Gebruik van werkwoorden

Sommige werkwoorden zijn beeldender dan andere. Het gaat dan vooral om werkwoorden die beweging, geluid of gevoel uitdrukken. 'De neuriënde, oude man kuierde door het prachtige park' is beeldender dan 'de oude man liep door het park'. 'Met piepende remmen scheurt de raceauto door de bocht' is beeldender dan 'de auto rijdt de hoek om'.

Gebruik van bijvoeglijke naamwoorden

Ook het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden werkt beeldend. De lezer stelt zich er meer bij voor als er over een 'inktzwarte lucht' en een 'broodmagere hond' gesproken wordt, dan wanneer die bijvoeglijke naamwoorden niet gebruikt worden. Bijvoeglijke naamwoorden kunnen overigens ook weer te veel gebruikt worden. Zo is het bij het schrijven van gedichten beter om er niet te veel te gebruiken en werkt het beter om meer te beschrijven dan om bijvoeglijke naamwoorden te gebruiken.

Werken met beeldspraak

Beeldspraak is een ander stijlmiddel dat leerlingen in hun teksten kunnen leren hanteren. Beeldspraak helpt om beweringen te

verduidelijken, om te overtuigen, iets te betogen of te verlevendigen.

De hersenen een supercomputer noemen, maakt duidelijk hoe ingewikkeld je de werking van dit orgaan vindt en het Amazonegebied 'de long van de aarde' noemen, versterkt de bewering dat we zorgvuldig met het tropische oerwoud om moeten gaan.

Sportverslaggevers, schrijvers en cabaretiers maken veel gebruik van beeldspraak om te amuseren.

Zo schrijft Kees van Kooten in zijn bundel 'Veertig' over de wereldkampioenschappen wielrennen: 'Veertig meter na de streep dansen er twee Belgische damesbonbons op de nieuwe wereldkampioen af, jubelend op hun te hoge hakken.'

Metaforen

De metafoor is een vorm van beeldspraak, die berust op overeenkomsten, waarbij geen vergelijkingswoord (als, zoals, net een ...) gebruikt wordt. Als de leerkracht na de handarbeidles roept dat het in het lokaal een zwijnenstal is, dan bedoelt hij natuurlijk geen echte zwijnenstal. En als het schoolreisje naar het 'Venetië van het noorden' gaat, dan gaat de reis naar Amsterdam (of Giethoorn). Soms bedenken kinderen eigen metaforen, zoals in het volgende voorbeeld.

Nadat Joyce in de dierentuin uitgebreid bij de krokodillen had gekeken, zei ze, toen ze bij het eten een augurk op haar bordje kreeg: "He, er zitten krokodillen in dat potje!"

Vergelijkingen met 'als'

Een bijzondere vorm van beeldspraak zijn vergelijkingen. Vergelijkingen hebben verbeeldingskracht en ook retorische kracht. Als de sportjournalist schrijft dat de linksback verdedigde als een juffershondje, dan verduidelijkt dat zijn mening dat de verdediger schuld heeft aan het doelpunt. Als de werking van het atoom uitgelegd wordt als een (miniatuur-)zonnestelsel, dan helpt dat bij het zich een beeld vormen hoe zo'n atoom in elkaar zit.

Ik voel me als een oliebol op 7 januari.

Natuurlijk is het voor leerlingen lastig om met dit soort vergelijkingen in teksten te spelen. Ze zullen er flink op moeten oefenen. Een eerste stap kan zijn hen zinnen af te laten maken: 'Ik loop als...; Ik ren als...; Ik zwem als...' Leerkrachten kunnen daarbij helpen om tot originele vergelijkingen te komen. Help ze ook om het kort te houden, wijs erop dat vergelijkingen moeten kloppen en dat ze op moeten passen met onbedoelde bijbetekenissen.

Vergelijkingen naar analogie

Een bijzondere vergelijking is die van de analogie 'wat a is voor b, is x voor y'. Daarvan zijn er in de klas, bijvoorbeeld op een vel papier op het prikbord, een aantal te verzamelen, zodat leerlingen er vertrouwd mee raken.

Wat Katrien is voor Jan Klaassen, ben jij voor mij!

Metonymia

Bij sommige vormen van beeldspraak berust het verband niet op een overeenkomst tussen beeld en onderwerp, maar is er een ander verband. Als er van een vader gezegd wordt dat hij in de computers 'zit', dan werkt hij in die branche. En als er gezegd wordt dat er in de directiekamer een Breitner hangt, dan wordt er uiteraard een schilderij bedoeld.

Om leerlingen dit soort beeldspraak te leren gebruiken, is het bijvoorbeeld mogelijk om er een tijdje doelbewust veel in de klas te gebruiken en ze met de kinderen samen te verzamelen.

"Hé Van Gogh, stop jij ook eens met schilderen!" zegt meester Jan tegen een leerling, die aan het eind van de schilderles ook moet gaan opruimen.

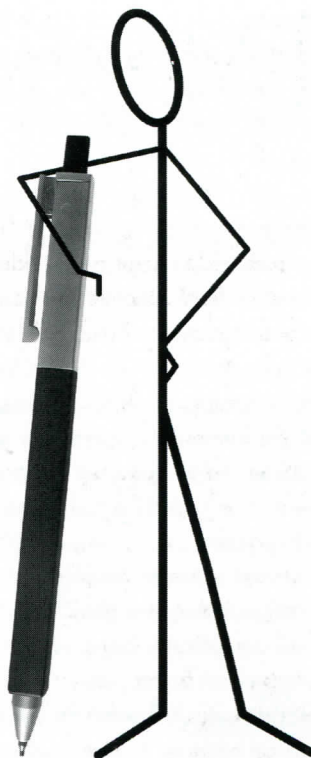
In het hier en nu schrijven

Heel, heel lang geleden, in een ver land leefde er ooit een heks...

Dit is zo ongeveer de standaardopeningszin van een sprookje. Je weet dat het griezelig wordt, maar gelukkig is het allemaal heel lang geleden en ergens ver weg gebeurd, zodat er gelukkig 'veilig gegriezeld' kan worden. Bij sprookjes is het belangrijk om het verhaal te situeren in een ver verleden en in een ver land, maar in een zelf geschreven verhaal is dat niet gewenst. Zo'n eigen verhaal wordt levendiger en beeldender wanneer gekozen wordt om het in het hier en nu te plaatsen. Laat kinderen daarom ook schrijven in de tegenwoordige tijd, dan is het alsof je het als lezer meebeleeft.

Concluderend is te zeggen dat het gebruik van het beeldend vermogen van de taal bij het schrijven van teksten door kinderen te leren is. Het gaat daarbij om het toepassen van een aantal heldere principes. Schrijven moet benaderd worden als een creatief proces, waarbij nagedacht moet worden over de structuur van een verhaal en waarbij door het gebruik van beelden en het brengen van sfeer in een verhaal de schrijfstijl afgestemd wordt op de lezers.

Tot slot wordt nog een aantal voorbeelden gegeven van opdrachten waarmee leerkrachten leerlingen kunnen laten oefenen met beeldend schrijven:

1. Probeer eens een beeldend verhaal te schrijven met deze gegevens: Een bever kan 1.20 meter lang, 30 kg zwaar en gemiddeld 20 jaar oud worden. Hij knaagt tot 70 bomen per jaar om, waarmee hij dammen bouwt die wel 300 meter lang kunnen worden. Bij het zwemmen kan hij een snelheid van wel 7 kilometer per uur halen en kan wel 20 minuten onder water blijven, zonder adem te halen. Als kinderen meer gewend zijn om beeldend te schrijven op basis van feiten zoals bij opdracht 1, kan geprobeerd worden om hetzelfde te bereiken met opdrachten als:
2. Schrijf een verhaal bij een bijzondere foto. Probeer de emotie die de foto oproept, onder woorden te brengen.
3. Schrijf een verhaal over een plek waar het heel vies stonk. Probeer de plek zo te omschrijven dat de lezer het bijna zelf ook gaat ruiken.
4. Bedenk iets waarvan je heel blij wordt. Probeer dat zo te beschrijven dat anderen daar ook heel blij van worden.
5. Beschrijf het feestje bij oom Ben of een voetbalwedstrijd, een zwemles of een bezoekje aan de kapper of hoe lief jij jouw moeder of jouw huisdier vindt.

Het is begrijpelijk dat leerlingen beeldend schrijven niet direct onder de knie hebben. Dat hoeft ook niet. Er is (bijna) geen schrijver die een tekst in een keer goed op papier krijgt. Daarom is aandacht voor het procesgerichte karakter van het schrijven belangrijk. Laat leerlingen een paar keer stoeien met hun eigen tekst, om die nog scherper te krijgen. Ook kan het uitwisselen van conceptteksten en het laten becommentariëren van elkaars teksten daarbij helpen. Leerlingen kunnen elkaar tips geven om teksten te verbeteren. Die tips kunnen ook gaan over het meer beeldend schrijven.